

ИВАН ВАЗОВ - „НЕМИЛИ-НЕДРАГИ“

ХЪШОВЕТЕ - „ЕДИН НОВ И ГЛАДЕН ПРОЛЕТАРИАТ, СЪСТАВЕН ОТ ПОДВИЗИ, ДРИПИ И СЛАВА“

В повестта си Иван Вазов изобразява българската революционна емиграция в Румъния от различни страни. Затова и хъшовете живеят едновременно като страдалци и герои, като хора, загрубели от безпощадния живот и като мечтатели с нежни души, като смазани от мизерията, но и вярващи в скорошни нови битки за извоюване на българската свобода.

Най-съгъстено, посредством пряка авторова характеристика, писателят е обхванал противоречията в живота и в характеристиките на своите герои в публицистичното и лирично отстъпление във втора глава. Под въздействие на личностното му настроение и творчески замисъл, в него динамично се редуват размисъл, публицистичност и лиризм. Вазов избира подходящ момент - дълбокия сън на хъшовете след поредния изнурителен ден, за пряк изказ на мисли и емоции, с които да внуши най-характерното от колективния им образ, след като в първа глава е наслагал вече някои от индивидуалните и общите им черти. Настоящото им е непоносимо тежко, животът им в чуждата страна - вял и безперспективен. Гладът и мизерията, бездомното скитничество и несигурността за утрешния ден са превърнали съществуването им в едно безкрайно страдание. Въпросите, които повествователят Вазов задава от свое име: „Докога ще продължи това съществуване? Какво ще правят в тая чужда земя? Кога ще видят своите семейства, своите мили съпруги, своите стари майки?“, са всъщност техни въпроси, драматични и безответни. Колективният образ на тия бивши поборници се озарява и от носталгията по семейното огнище, от копнежа по лично щастие. Безсилието им да го осъществят ги прави още по-нещастни. Липсва им интимната топлина от ласкавата ръка на майка или съпруга, милите очи на децата им, техният звънлив смях. Чуждата земя ги е приютила, но е останала студена и равнодушна към страданията им. Неприветливата реалност авторът представя образно-метафорично, с думи, преливащи от болка: „Бяха сред обществото, но бяха в пустиня...“ Храбрите родолюбци, приели възрожденския девиз „Свобода или смърт“, по ирония на съдбата са обречени на бездействие и презрение. Всяка авторова характеристика („измъчени от бедността същества“, „бедни и презрени поборници“, „изхвърлени от бурята мореходци“) прибавя нов нюанс към колективния образ на хъшовете. Това изо-билие от оценъчни думи извира от желанието на писателя истината за не-говите герои да се възприеме в цялата ѝ пълнота. Най-силен изказ в определенията им като смели борци в миналото и нещастни страдалци в настоящето е израз, изненадващ с алогизма си: „Един нов и гладен пролетариат, съставен от подвизи, дрипи и слава“. Читателят добива усещане, че в този момент Иван Вазов е влязъл в открит спор с неизвестни опоненти, които в годините, непосредствено след Освобождението, са омаловажавали страданието и подвига, целите и идеалите - изобщо ролята на българската революционна емиграция в Румъния за победата над робството. Своето становище той патетично разкрива, като изтъква, че изказаният алогизъм се основава на безспорна истина, подкрепяща внушенията му за душевното величие на външно неугледните и угнетените от безпаричието си български родолюбци: „Да, защото тия нечисти дрипи, що висяха по снагата на тия нещастници, това беше славата: най-високата слава, защото беше непризната и окаляна от презрението.“ Това е истината, от която писателят не би отстъпил, защото е достигнал до нея в прекия си контакт с хъшовете, когато по собствените му думи е делял „братски техния живот, техните идеали и авантюри“. Само един родолюбец, какъвто безспорно е Вазов, би могъл да почувства, да разбере и да даде верен израз на патриотичната всеотдайност.

Физическите и душевни страдания на хъшовете предизвикват състраданието на

читателя, но носталгията им по родината, поетично изразена от автора, прибавя към него възхищение от запазените им възвишени чувства. Спокойни и равни в началото, думите и изразите, представящи силната и дълбока патриотична обич на бившите четници, се насищат с нежен лиризъм. Писателят е усетил пулса на родолюбивите им сърца и сам увлечен от този ритъм, дава израз на пламенната им чувствителност, която негодите не са успели да изпепелят. Видяна чрез обърнатия към нея романтичен поглед на хъшовете, забравили грубото си ежедневие, България оживява . В носталгичния си унес те чуват нейния призивен глас. Като отговор на тяхната обич, тя им разкрива зелените си хълмове, мами ги с чистите си простори. Там са родните им домове, в които ги обичат и очакват . Възкръсналите спомени укрепват силите им, импулсират порива им към борба и свобода. В този момент те всички са поети, чиито мисли следват героичните им копнежи. Под тяхно въздействие величественият Дунав, граница между чуждо и родно, съзнателно свива художествения си обем в тяхното съзнание, превръща се в поетично начало от дългия път към родината. В този сублимен момент писателят, понесен от романтичен възторг, се връща сам назад, към героично-трагичните дни на предосвобожденската епоха, слива се с колективния образ на хъшовете, става техен глас: „О, Българийо, никога не си ни тъй мила, както кога сме въвн от тебе! Никога не си ни тъй необходима, както когато те изгубим безнадеждно!"

Отклонението във Втора глава на повестта „Немили-недраги" е и свое-образно художествено обобщение на образите на хъшовете, и емоционална кулминация в разкриването на настроенията и стремленията им. То е и важна предпоставка в следващите епизоди и глави читателят да ги възприема, независимо от ситуациите, в които попадат, като мъченици и герои на българската свобода. В него се проявява творческата дарба на автора да обхване и грозотата на ежедневието, и душевната красота на хъшовете, тежките им страдания и възвишените им стремления.